

Orgelkring Peel&Maas 10 jaar

Ton van den Hout

Proloog

Paris le 23 janvier 1912

Monsieur Notre Très-Honoré Père consents à faire les frais d'un orgue pour la chapelle du Seminaire S. Joseph de Helden-Panningen.

Recommande toutefois très instamment, que l'instrument, de bonne qualité sans doute, soit modeste et ne dépasse pas les limites du nécessaire. Qui on reste donc, autant que possible, au dessous du prix d'une dizaine de mille francs.

(signé) A Fiat

Sup. Gen.

Hiermee gaf Mr. A. Fiat, de generale overste van de Congregatie der Missie te Parijs, in 1912 toestemming voor de aanschaf van een "bescheiden" orgel voor het groot- seminarie van de Lazaristen te Panningen. Vervolgens kon Mr. Hubert Meuffels de toenmalige overste van het Missiehuis, aan het orgelbedrijf Cavallé-Coll- Mutin in Parijs de opdracht verschaffen tot het bouwen van een (kerk)orgel voor de in 1908 geopende neogotische kapel. Dit orgelbouwgeslacht bouwde orgels in veel grote kathedralen van Frankrijk, zoals in de Notre Dame en de St. Sulpice (zijn grootste orgel met 102 registers) te Parijs, Rouen, Caen en zeker niet te vergeten het orgel in het Moederhuis van de Lazaristen aan de Rue du Sèvres. Het bedrijf was min of meer de "hofleverancier" van de Congregatie tot Rio de Janeiro en Peking toe.

Charles Mutin, de opvolger van Cavallé-Coll", was geen onbekende voor de Lazaristen. Naar zijn zeggen had hij vroeger les gehad van de Lazaristen en hij beschouwde het als een eer een orgel te mogen bouwen tegen 'een redelijke prijs'. 'De prijs is vastgesteld als uitzonderlijke gunst, omdat het een klooster van de Lazaristen is, op 10.000 francs (sic!).

Uniek orgel? Feiten en ervaringen?

Het orgel gebouwd als kerkorgel, is alleen al uniek in Nederland; omdat het nog helemaal origineel is en alles (orgelpijpen, klaviatuur, registers, mechaniek, windvoorziening) na 100 jaar nog optimaal functioneert. Het Missiehuis is als klooster een veilige haven gebleken. Het is ook het enige Mutin-orgel gebouwd in opdracht van een Nederlandse instantie. (Een drietal andere (in Hilversum, Wassenaar, Oosterhout) zijn als salonorgel geïmporteerd en in de loop der jaren ingrijpend gewijzigd.)

Het Mutin-orgel heeft 12 registers (eigenlijk maar 10 gezien de 2 transmissies), 2 manualen en zelfstandig pedaal. “Hoe intelligent zijn alle registers gedisponeerd en hoe individueel en karakteristiek van klank” (Leo van Doeselaar, organist van het Concertgebouw) Het heeft een uniek romantisch geluid en verassend veel power, een doorzichtig karakter met helder sprekende stemmen volledig afgestemd op elkaar en op de akoestiek van de kapel (God verhoede dat ze ooit gescheiden worden). Het orgel wordt reeds jaren door Orgelbouw Verschuieren uit Ittervoort/Heythuysen als een bijzondere kostbaarheid gekoesterd. In 2012 werd door deze firma in opdracht van de Lazaristen groot onderhoud uitgevoerd, onder toezicht van de orgeladviseur Roger van Dijk. In zijn eindverslag feliciteert hij de congregatie met het orgel “als een zeer waardevolle aanwinst voor het Nederlandse orgellandschap” (sic!) Het opbouwen van het orgel in 1912 was overigens ook al uniek: eenmaal in 16 kisten aangekomen uit Parijs onder begeleiding van twee Franse monteurs, bleek het orgel niet te passen: te breed en te hoog, het paste niet op de orgelgalerij. Oplossing: het orgelfront staat niet op de galerijvloer maar hangt er tegenaan. (Hoe de Panningse smid Straete de redder in de nood werd, is ”just another story”).

Wie kan beter oordelen over het unieke van deze Mutin dan zij die het orgel de afgelopen 10 jaar bespeelden? We laten enkele van hen aan het woord:

“Wat een parel in Noord Brabant (sic!) Heerlijk om een zo gaaf Mutin-Cavaillé-Coll orgel in de originele ruimte te bespelen. Ik ben een mooie orgelervaring rijker” (Leo van Doeselaar, Concertgebouw A’dam, MusikHochschule, Berlijn)

“Een verborgen schat achter de Limburgse kloostermuren; zeer fraai, gaaf en waardevol instrument in een perfecte ruimte” (Marcel Verheggen, Maastricht)

“Wat een HEERLIJK orgel” (Erwin Wiersinga, Groningen, Berlijn)

“Dit prachtige orgel is een zaligheid om op te spelen” (Nils Hellemans; Dendermonde, BE)

“De fantastische kwaliteit van dit orgel gaf mij vleugels” (Cor van Wageningen, Lindsenorgel, Beek)

“Het orgel is werkelijk prachtig; er is eindeloos van te genieten” (Laurens de Man, Utrecht/Amsterdam)

“Ik heb met zeer veel genoegen op dit schitterende orgel gespeeld; een zeer veelzijdig instrument” (Leendert Verduyn, Gouda)

“Ich habe selten ein so erstklassig erhaltenes, originales Instrument gespielt; es war einfach traumhaft schön ! (Malte Blass, Oberhausen, DE.)

“Un immense merci pour cette occasion de jouer cet orgue extraordinaire. C’est un bijou!” (Lydia Ksiazkiewicz, Organiste titulaire de la Cathédrale de Laon, FR.)

De toekomst van het orgel

Genoeg over de waarde van dit prachtige orgel. Genoeg redenen ook om de toekomst daarvan veilig te stellen.

In 1986 schrijft de orgelautoriteit Jan Jongepier in het toonaangevende blad “Het Orgel”, een lovend artikel over de ontdekking van dit orgeljuweel met de titel: 'Verschueren herstelde onbekend orgel van Mutin' (Het Orgel, 86/7-8 (1 990), 341-344.). Daarmee werd het instrument ‘ontdekt’ als belangrijk landelijk concertinstrument. In vervolg daarop heeft GAKU Helden een aantal jaren enkele concerten georganiseerd, meestal in het kader van SOL (Stichting Samenwerkende Orgelvrienden Limburg). Daarmee kreeg het orgel wel tijdelijk een bredere bekendheid, maar er was geen continuïteit en ook geen club/bevlogen groep die zich daarmee bezig hield. Het initiatief verliep en daarmee bleek dat op deze wijze het behoud van dit bijzondere orgel in de context van een steeds leger wordend klooster niet zou worden gewaarborgd.

Bij het 100-jarig bestaan van het orgel in 2012, heeft een speciaal voor de renovatie en de toekomst in het leven geroepen commissie zich intensief beraden over het behoud van dit monumentale erfgoed. De conclusie was tweeledig: er moet brede en zelfs (inter)nationale kennis van en interesse voor dit unieke instrument gekweekt worden en daartoe is een orgelkring bemenst door deskundige enthousiastelingen, een absolute noodzaak.

Op 12 december 2012 was het zover: de Stichting Orgelkring Peel&Maas werd opgericht. Het doel van de Stichting (art. 2 van de statuten) is via het bevorderen van de muziek- en orgelcultuur, het orgel in de kapel van het Missiehuis en andere monumentale orgels in de gemeente Peel en Maas te promoten en voor toekomstige generaties te behouden. Het is niet voor niets een stichting; het streeft een ideaal na op non-commerciële basis.

Het besef dat de orgelkring Peel&Maas met de Lazaristen de zorg voor een van de mooiste orgels in Nederland, kon delen, was zoals gezegd, de grondreden voor het oprichten van de orgelkring in 2012. Als eerste actie ondersteunde de stichting dan ook met raad en daad (o.a. via fondsenwerving bij St. Behoud Ned. Orgel) de hoogst noodzakelijke renovatie in 2012 waarvoor overigens het initiatief kwam van een enkele bevlogen mensen uit de gemeente (Mijntje Klaassen en Ad Gijzels) en van de organist Vincent Hermans.

Bestendigheid via kwaliteit

De orgelkring ziet het als haar maatschappelijke taak het culturele erfgoed van de paters in Panningen te behouden voor alle kinderen, kleinkinderen en nazaten. Ze ziet er allereerst op toe dat het orgel in perfecte conditie blijft, in de toch vaak lastige klimatologische omstandigheden van een verzorgingshuis. Die perfectie is ook noodzakelijk, wil de orgelkring haar culturele doelstelling waarmaken: via orgelconcerten en andere muzikale optredens in de kapel, de muziekcultuur in de gemeente bevorderen bij allerlei groepen in de samenleving. Waar mogelijk werkt ze voor dat doel samen met alle culturele en muzikale instanties in de gemeente en de regio en met name met de Kapelse Initiatiefgroep die zich in brede zin bekommert om de culturele nalatenschap van de Paters. Zo worden koren en musici uit de gemeente en regio uitgenodigd voor concerten, is er samenwerking met andere plaatsen zoals Meyel, Neer, Maasbree en Horst; worden maatschappelijke organisaties uitgenodigd voor excursies in het klooster etc.

Anders dan andere orgelkringen die in de zomer wekelijks een orgelconcert organiseren, heeft deze orgelkring ervoor gekozen om van april tot december iedere maand één concert te organiseren voor een zo breed mogelijk publiek.

Programmering

Het belangrijkste middel om haar doelstellingen te realiseren, is het programmeren van een gevarieerde reeks van muzikale activiteiten. Concreet organiseert de orgelkring jaarlijks een 10-tal hoogwaardige, vernieuwende en verrassende programma's voor jong en oud, orgelfanaten en muzikliefhebbers, deskundigen en leken.

Om de kwaliteit van het orgel optimaal te laten "spreken", heeft het beleid van de orgelkring zich met betrekking tot dit onderdeel consequent gericht op het (inter)nationaal bekende organisten. Bij voorkeur zij werden uitgenodigd, om kennis te maken met dit tot 1984 volstrekt onbekende orgel in de unieke setting van een prachtige kapel met een geweldige akoestiek.

In de educatieve sfeer biedt de orgelkring ook aan aanstormend jong talent (zie logboek op het orgel) de kans om met dit orgel kennis te maken. Regelmatig wordt een jonge laureaat van een internationaal orgelconcours uitgenodigd om een concert te komen geven. Veel aandacht gaat uit naar de jeugd in schoolprojecten waar kinderen van groep 7/8 zelf een orgeltje bouwen en daardoor kennis maken met de specifieke kanten van zo'n ingewikkeld instrument en met de bijzondere muziek die daarmee gemaakt wordt.

Voor de senioren van de gemeente organiseert de orgelkring jaarlijks een uitstapje in de vorm van een herkennings- en meezingconcert en in de kersttijd een adventsconcert voor de hele gemeenschap.

Overigens houdt goede programmering ook rekening met het tijdsgewricht waarin het orgel is gebouwd. De orgels waarop Bach speelde, zijn qua karakter zeer verschillend van de orgels waarop César Franck (die expliciet voor Cavallé-Coll orgels componeerde) en zijn opvolger Vierne speelden. Het Mutin-orgel komt het best tot zijn recht via muziek uit de romantische (Franse) school rond 1900 en daarna. Vaak hoor je in de concerten dan ook stukken van Vierne, Franck, Messiaen, Widor, Guilmant, Alain, Dupré e.a. waaraan de organist zijn eigen muzikale interpretatie geeft via een uitgekiende orgelregistratie (kiezen van de registers).

De composities van Vierne worden op het Mutin-orgel vaak gespeeld. Deze Vierne heeft indirect nog een heel bijzondere relatie met het orgel in Panningen. Mutin was absoluut geen onbekende in de orgelwereld en al helemaal niet voor Vierne. Mutin vond diens vrouw, Arlette Taskin, blijkbaar zo aantrekkelijk dat hij naar alle waarschijnlijkheid ook de biologische vader is van de drie zonen van Vierne (Orgelvriend juli/augustus 2021,44).

Doelen bereikt?

Na 10 jaar kunnen we constateren dat de orgelkring voor 80% succesvol is geweest.

Het Mutin-orgel staat er nog steeds en verkeert met zijn nukken en grillen in perfecte staat ondanks de niet altijd gunstige vochtigheid- en temperatuurverschillen. Maandelijks worden via de computer de schommelingen daarin bijgehouden om preventief te kunnen ageren.

Onafgebroken heeft de orgelkring kwaliteit in de programmering geleverd volgens vele deskundigen in de orgelwereld. Dat blijkt ook uit de op het orgel achtergelaten positieve reacties en de verzoeken van musici uit binnen-en buitenland om op het orgel in de concertreeks te mogen spelen.

Het aanvankelijk verborgen juweel (Jan Jongepier in 1983) geniet nu een wijd verbreide bekendheid, Door consequent erkende nationale en internationale experts uit te nodigen op het orgel te concerteren, is een succesvol netwerk ontstaan. De kwaliteit van orgel, akoestiek, concertomgeving en gastvrijheid wordt geroemd en die zijn onze beste reclame gebleken, Vele internationaal gewaardeerde organisten zoals Leo van Doeselaar (concertgebouw en Berlijn), Hayo Boerema (Rotterdam), Erwin Wiersinga (Groningen, Berlijn), Joost Langeveld (Nijmegen, Italië), Utte Gremmel (Kempen, Duitsland), Tina Christiansen (Odense, Denemarken), Gaëlle Chanon (St.Quentin) en Lidia Ksiazkiewicz (Laon) uit Frankrijk en jonge talenten als Laurens de Man, Mathias Sars, Leendert Verduyn en vele anderen, hebben in de afgelopen jaren prachtige concerten gespeeld en vervolgens hun lof gestoken over de kwaliteit van het Mutin-orgel (getuige het orgellogboek). En dit ondanks de relatief kleine groep toehoorders in vergelijking tot hun normale publiek.

Niet voor niets figureert het orgel in de nationale podcast als het tweede mooiste orgel van nota bene Limburg dat heel veel prachtige orgels herbergt. En niet voor niets stond het orgel in de nationale orgelkalender van 2017. Het is bovendien niet overdreven te stellen dat na 10 jaar de maandelijkse concerten een niet meer weg te denken traditie in orgelland is geworden.

Om zoveel mogelijk doelgroepen te bereiken, heeft de orgelkring het experiment niet geschuwd. Allereerst moet daar genoemd worden het jaarlijks terugkerende schoolproject waarbij groepen 7/8 van de basisscholen uit de gemeente gezamenlijk een miniatuurorgel opbouwen onder deskundige leiding om vervolgens bij het grote orgel te inspecteren of het wel klopt. Hun eerste kennismaking met zo'n groot muziekinstrument is hartverwarmend. Ten behoeve van vooral jonge organisten en orgelleerlingen die op zoek zijn naar orgelliteratuur, heeft de orgelkring in de loop der jaren een uitgebreide muziekbibliotheek opgebouwd waaruit zijn naar behoefte kunnen putten.

Ook een reeks bijzondere concerten is het resultaat van het innovatiestreven van het orgelbestuur, zoals de vertoning van oude "zwijgende" films met orgel improvisatie (The Phantom of the Opera in 2015 en Potemkin in 2017, The General met Buster Keaton in 2022), het optreden van het HOT-trio met muziek van Charley Parker en Duke Ellington, concerten van Artez-saxofoonorkest, Het Heldens Koper Ensemble, Cello-en Marimba concerten etc.. Regelmatig konden daarvoor sponsors gevonden worden zoals de Lions Club, Huis voor de kunsten, Stichting Orgelvrienden Limburg, de Rabobank, etc. En tenslotte is de orgelkring erin geslaagd een stabiele en hechte relatie op te bouwen met de gemeenschap van Peel&Maas (zie de nominatie in 2017) en met diverse koren en muziekgezelschappen uit de gemeente en de regio.

En de financiën?

Bij stichtingen zonder winstoogmerk en zeker die volledig draaien op de inzet van vrijwilligers, levert het huishoudboekje steeds kopzorgen op. Hoe heeft de orgelkring heeft zich daartegen gewapend?

Aan de kostenkant kan dan ook niet genoeg de gastvrijheid van het Missiehuis worden benadrukt. Dat geldt evenzeer voor de inzet van een groep vrijwilligers waarvoor niets teveel was. Onbetaalbaar veel uren zijn kosteloos geïnvesteerd in het behoud en de toekomst van het orgel o.a. via de concertreeks.

Ook de bekendheid van dit unieke orgel heeft belangrijk bijgedragen aan een jaarlijks positieve balans. Alle beroemdheden die het orgel hebben bespeeld waren zo enthousiast over de faam van het orgel dat ze vaak onder hun honorarium een concert wilden verzorgen. Ongetwijfeld heeft de spreekwoordelijke gastvrijheid van de paters daaraan een belangrijke bijdrage geleverd.

De allerbelangrijkste inkomstenbron is echter steeds de gemeente Peel&Maas geweest: de afgelopen 10 jaren heeft ze via subsidiëring de orgelkring vertrouwen geschonken, financieel ondersteund en daarmee haar bestaansrecht gegarandeerd. Zonder deze bijna structurele subsidie, had de orgelkring haar activiteiten op een heel laag pitje moeten zetten of had ze zelfs al het loodje gelegd. Onze trouwe bezoekersgroep, en vrienden/donateurs zullen nooit in staat zijn de volledige kosten van een concert te dragen, ondanks al hun vrijgevege bedoelingen waarvoor de orgelkring hen steeds dankbaar is.

Conclusie

Het is niet overdreven te concluderen dat de orgelkring er in geslaagd is met ondersteuning van de paters, de faam van het Mutin-orgel in de monumentale omlijsting van de kapel van het Missiehuis wijd en zijd te verspreiden en veel “good will” te kweken voor het behoud van dit unieke erfgoed. De paters beschouwen hun erfgoed als een mogelijke culturele nalatenschap voor de mensen uit Helden-Panningen die zoveel voor hen hebben betekent in de afgelopen eeuw. Als de orgelkring er in geslaagd is aan dit idee concrete inhoud en daarmee toekomstmogelijkheden te bieden, dan wordt dat wel het mooiste cadeau aan de bevolking van de gemeente ‘Peel en Maas’, dat zich rijk mag weten met deze ‘koningin onder de instrumenten’.

De orgelkring P&M blijft streven naar het behoud van dit prachtige erfgoed ten dienste van de gemeenschap van Peel en Maas en wenst u allen vanaf deze plaats gezegende kerstdagen en een gezond 2022.

(meer info: www.orgelkringpeelenmaas.nl).